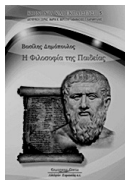

Ιωάννης Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

Βιβλιοκριτική

*Βασίλη Δημόπουλου,
Η Φιλοσοφία της Παιδείας
Θεσσαλονίκη 2012 (Αδελφοί Κυριακίδη)*

Το παραπάνω βιβλίο έχει ήδη ενταχθεί στην επιστημονική βιβλιογραφία και έχει αποσπάσει λίαν θετικά σχόλια. Η παρούσα κριτική μας έρχεται, συνεπώς, αρκετά καθυστερημένα. Περιλαμβάνει (α) μια *σύντομη αναφορά στα περιεχόμενα* του βιβλίου και (β) μια *ερμηνευτική προσέγγισή τους* χωρίς διθυραμβικούς τόνους - ας μην κρυβόμαστε αυτό συνήθως παρατηρείται, αλλά τουλάχιστον *«ας ψευδόμεστε σωστά»!*-, όπως επίσης και χωρίς ισοπεδωτικούς αφορισμούς, που συνήθως εκφράζονται από όσους *«επειδή κινδύνεψαν κάποτε να πνιγούν, επιμένουν ότι η θάλασσα δεν είναι γαλάζια»*. Και οι δύο δάνειες φράσεις από τον Ελύτη.¹

Ίσως αυθαίρετα θα πει κάποιος, αλλά θα χώριζα το βιβλίο, σε μια προσπάθεια αποκωδικοποίησης των θέσεών του σε τρία μέρη.

Στο *πρώτο* συμπεριλαμβάνω τα κεφάλαια 1-4, πεπεισμένος ότι αποτελούν κατατοπιστικό-εισαγωγικό πλαίσιο στο πάντα ενδιαφέρον θέμα της φιλοσοφίας της παιδείας. Ο συγγραφέας διαθέτει ζηλευτή επιστημονική κατάρτιση και εξ αυτού του λόγου μας προετοιμάζει με εξαιρετικά μεθοδικό τρόπο και πειστική τεκμηρίωση, με πλούσιες παραπομπές, αλλά και με ένα απίθανα ώριμο εννοιολογικό οπλοστάσιο, παρέχοντάς μας στέρεο «έδαφος», για να παρακολουθήσουμε ό, τι θα ακολουθήσει. Πιο συγκεκριμένα, εκθέτει τις ιστορικές καταβολές του όρου «φιλοσοφία της παιδείας», αναφέρει πλειάδα προσεγγίσεών του, εντοπίζει τέσσερις ομοιότητες των εννοιών φιλοσοφία και παιδεία, αλλά και τις διαφορές – διαχωριστικές γραμμές που «καθιστούν απαγορευτική την ταυτολόγηση των

¹ Ο. Ελύτη, *Ανοιχτά χαρτιά*, Αθήνα 2011, 254 κ.εξ.

δύο εννοιών» (σελ.22). Εν συνεχεία ο συγγραφέας (σελ.28-31) εκθέτει την εννοιολογική σύγχυση που υπάρχει στο πεδίο της Παιδαγωγικής επιστήμης, τουτέστι την αδυναμία να οριστούν οι παιδαγωγικές έννοιες κατά τρόπο αντικειμενικό και κοινά αποδεκτό. Τέλος, στο κεφάλαιο 4.1. «κλείνει» το πρώτο μέρος καταγράφοντας τον «αντίλογο του υπαρξισμού» στην προβληματική που έχει εκθέσει. Η δυάδα Heidegger-Nietzsche, τόσο οικεία στο συγγραφέα, λαμβάνει εδώ τη «μερίδα του λέοντος» από πλευράς παραπομπών. Με εύστοχες αναφορές και στους δύο οδηγείται σε μια διαπίστωση που μας εισάγει στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, ήτοι στην εννοιολόγηση του homo educandus. Η διαπίστωση αυτή συγκεκριαλιώνεται από τον ίδιο κατά τρόπο σαφή στη θέση του: «.....η εννοιολογική απεικόνιση των πραγμάτων δεν συνιστά ένα είδος οντολογικής υπεροχής, αλλά αντίθετα αποτελεί απόρροια της ατέρμονης προσπάθειας του ανθρώπου να δικαιώσει τον βίο του' να υπάρχει δηλ. σε ένα εύτακτο, έλλογο, ασφαλές και προπάντων ελκυστικό κόσμον»(σελ.36).

Στο δεύτερο μέρος συγκαταλέγω τα κεφάλαια 5-8.2., όπου ο συγγραφέας αναλύει βασικές παιδαγωγικές έννοιες. Αρχικώς ορίζει τις έννοιες παιδεία και αγωγή, κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στις «ασταθείς μορφές αγωγής» και στην έννοια της «συνάντησης», όπως έχει καθιερωθεί από τον O.F.Bollnow (σελ.59-71). Εν συνεχεία προβαίνει σε εκτενή αναφορά στις «υπαρκτικές συνιστώσες της αγωγής», που, όσο μπορώ να επισκοπήσω τη σημερινή ελληνική βιβλιογραφία, είναι μοναδική. Η προαναφερθείσα «δυάδα» των Heidegger-Nietzsche επανακάμπτει, αλλά προστίθενται και οι κύριοι εκπρόσωποι της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας Plessner Scheller και Gehlen, στους οποίους ο συγγραφέας παραπέμπει, για να αναδείξει την μοναδικότητα του ανθρώπινου έμβιου όντος. Από τις βασικές λειτουργίες της μοναδικότητας του ανθρώπου διοδεύει ο συγγραφέας στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του και αυτό τον οδηγεί εν συνεχεία στον Freud, ήτοι στα στάδια της ανάπτυξης του παιδιού και εν τέλει στην αναγκαιότητα της απελευθέρωσής του από «την τυραννία του οργανικού» (σελ.78). Ένας καθόλα αποδεκτός, όσο και ήπιος τρόπο σύζευξης εν προκειμένω της φιλοσοφίας της ύπαρξης, της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας και της ψυχανάλυσης κυριαρχεί στο κεφάλαιο αυτό. Ακολουθεί η ανάλυση της έννοιας της κοινωνικοποίησης, όπου ο συγγραφέας θα εκφράσει επιφυλάξεις για τον «κλασικό» ορισμό της έννοιας, ως διαδικασίας ένταξης(σελ.86), και θα ασκήσει κριτική στις διχογνωμίες των κοινωνιολόγων(σελ.97). Ωστόσο τα προβλήματα που εντοπίζει στην εννοιολόγηση της κοινωνικοποίησης δεν τον οδηγούν στην απόρριψή της. Πασχίζει να προφυλάξει πάντως την έννοια της αγωγής μια ενδεχόμενη

ταυτολόγησή της με την κοινωνικοποίηση. Ακολουθεί η αναφορά του στην έννοια της εκπαίδευσης όπου επιχειρείται η διάκριση της σχολικής εκπαίδευσης ως «υποχρεωτικής και αδιαπραγμάτευτης» από την αγωγή και την παιδεία(σελ.102). Βρίσκω εξαιρετικά οριοθετημένη αυτή τη διάκριση, και ταυτόχρονα βρίσκω εξαιρετικά αποσαφηνισμένη την κοινή τους αποστολή, στην ακόλουθη θέση του συγγραφέα: *«Με βάση λοιπόν τα παραπάνω δύναται να συμπεράνει κανείς ότι- μορφολογικά νοούμενες- μας παρέχουν: η αγωγή το υπαρκτικό περίγραμμα μέσα στο οποίο ανακαλύπτουμε τον εαυτό μας, η εκπαίδευση την δεξιοτεχνική απεικόνιση αυτού τούτου του περιγράμματος κατά τρόπο ώστε ο καθένας να καθίσταται χρήσιμος και παραγωγικός, ενώ τέλος η παιδεία τα ποιοτικά εκείνα εχέγγυα που μας επιτρέπουν να καλλιεργούμε και ν' ανασυνθέτουμε το Είναι μας. Πράγμα που σημαίνει ότι κατατείνουν από κοινού σε μια μορφή γνώσης η οποία στην αγωγή σχετίζεται με αξίες και κανόνες, στην εκπαίδευση με ικανότητες ενώ στην παιδεία με το συνειδέναι. Και στα πλαίσια του συσχετισμού αυτού η τροπική ιδιαιτερότητα της κάθε μίας αποτυπώνεται ρηματικά ως εξής: η αγωγή αποκτάται, η εκπαίδευση επιβάλλεται ενώ η παιδεία προσκτάται. Τέλος το τρίτο στοιχείο διαφορισμού αφορά το χρονικό τους ορίζοντα ο οποίος για την εκπαίδευση φαντάζει περιορισμένος και απαραβίαστος, για την αγωγή πιο διευρυμένος ενώ για την παιδεία ανεξάντλητος»(103)*. Τέλος, μια ιδιαίτερα εμφατική θέση του συγγραφέα, διατυπωμένη με μιαν υπέροχη ευλογοφάνεια, ότι ο πρωταρχικός στόχος της εκπαίδευσης *«εμφωλεύει στον ιδιότυπο οντολογικό μας κώδικα και κατατείνει στην άρση της κοσμικής ανοικειότητας του ανθρώπου»*, ανοίγει τον νοηματικό ορίζοντα για το, κατά την άποψή μας, τρίτο μέρος του βιβλίου (σελ.106).

Στο τρίτο μέρος συγκαταλέγω το κεφάλαιο 8.3. που φέρει τον τίτλο «Το ανοίκειο»(σελ.106-116). Θα έβλεπα ενδιαφέρονσα την «συγκατοίκηση» του παραπάνω κεφαλαίου 6.3, ήτοι τις ασταθείς μορφές αγωγής, με το κεφάλαιο αυτό. Για το λόγο ότι, χωρίς να αμφισβητώ την διάταξη των λοιπών περιεχομένων, θεωρώ ότι τα δύο αυτά θέματα συνυφαίνονται. Τα δένει ο αρμός των *υπαρκτικών συνιστωσών*, όρος του συγγραφέα (σελ.72),αφού αυτές, είτε αφορούν την αγωγή, είτε την εκπαίδευση δεν νοούνται επουδενί αυτονομημένες από τον πυρήνα της ύπαρξης. Η εξαιρετικά ιδιοφυής αναφορά μάλιστα του συγγραφέα στο *ανοίκειο* επιβεβαιώνει αυτό μας τον ισχυρισμό. Ο ίδιος εξάλλου ο Bollnow, ο οποίος είναι και ο εισηγητής του όρου των «ασταθών μορφών», αναφέρει πάντα ασταθείς μορφές *εκπαίδευσης*(Erziehung). Δεν θα είχα κανένα πρόβλημα να δηλώσω επ' ευκαιρία και τη δική μου παρατυπία: σε πάρα πολλά δη-

μοσιεύματά μου σε Ελλάδα και εξωτερικό χρησιμοποιώ τον όρο «ασταθείς μορφές αγωγής». Προφανώς και είναι ορθότερο να συμπεριλάβει ο τίτλος τη φράση «και της εκπαίδευσης». Ο συγγραφέας κλείνει το πόνημά του με την πρότασή του για μια *εκπαίδευση- δεξιολογική άρση της κοσμικής ανοικειότητας* (σελ.110).

Ορισμένες, τώρα, προσεγγίσεις πρωτίστως με τη ματιά της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας και της φιλοσοφίας της ύπαρξης, αλλά και στη βάση μιας αρχής, ότι η κριτική δεν μπορεί επουδενί να σκοτώνει την θαρραλέα σκέψη. Το τονίζω αυτό, γιατί το βιβλίο του Β. Δημόπουλου ξαναφέρει την φιλοσοφική-παιδαγωγική ερωτηματοθεσία εκεί που την είχε αφήσει ο Bollnow.² Απαιτείται επιστημονικό θάρρος για κάτι τέτοιο, όταν ο υπεροπτικός όσο και θορυβώδης επιστημονισμός έχει αφήσει πολλούς εκπαιδευτικούς, όλων των βαθμίδων, ανεξοικείωτους με τη φιλοσοφία της ύπαρξης. Αλλά και ένας παρηκμασμένος εμπειρισμός επανακάμπτει και ενασμενίζεται στην εκπαιδευτική πραγματικότητα ως «ιδεολογία» νεοπραγματισμού, η οποία αφορίζει κάθε υπαρξιακό και ανθρωπολογικό στοχασμό, αφού, τι ειρωνία, τους θεωρεί υπερκείμενους της πραγματικότητας.

Δεν με βρίσκει σύμφωνο ο τίτλος του βιβλίου. Προαναγγέλλει ένα υπερμεγέθες, σε σχέση για τα συγκεκριμένα περιεχόμενά του, γνωστικό αντικείμενο. Ένας κατάλληλος υπότιτλος ίσως προλάμβανε τις επιφυλάξεις μου.

Ιδιαίτερος όμως θα ήθελα να αναδείξω τα δύο προαναφερθέντα κομβικά σημεία του βιβλίου: την παιδαγωγική πρόσληψη του υπαρξισμού και της ανοικειότητας. Ευθύς εξ αρχής διευκρινίζω ότι οι ασταθείς μορφές αγωγής και εκπαίδευσης δεν υποκαθιστούν επ' ουδενί τις σταθερές και μεθοδευμένες. Άρα ζητούμενο είναι ο συγκερασμός του υπαρξισμού

² O.F., Bollnow, *Existenzphilosophie und Pädagogik. Versuch über unetstetige Formen der Erziehung*, Stuttgart 1977 (5)-Του ιδίου: *Anthropologische Pädagogik*, Tamagawa Uni Press Tokio 1972.- Δες και: I.E.Theoropoulos, *Die existentielle Betrachtungsweise der Pädagogik, Pädagogische Rundschau* 6/2002, 573-586.- Δες και: I.E.Θεοδωρόπουλου, Αναφορά στον O.F.Bollnow. *Φιλοσοφική και πατερική συνάντηση*. Στο: «*Παιδαγωγικός Λόγος*» 2/2008,11-34.- Του ιδίου: Η έννοια της συνάντησης στον O.F.Bollnow, «*Λόγος και Πράξη*» 44 (1991), 49-54. -Του ιδίου: Οι ασταθείς μορφές αγωγής», *Φιλοσοφία* 4/170-177, Μόσχα 2002 (ρωσ.) - Του ιδίου: Η ρόγα της κυπάρισσος. Υπομνηματισμοί απ'άντησης στη φιλοσοφία της συν'άντησης. Στο: *Παιδαγωγικός Λόγος* 3/2010,11-42.- Του ιδίου: Απόπειρα ορισμού της Φιλοσοφίας της Παιδείας». Στο: «*Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση*» 46/1999, 22-35.-Σγκρ και του ιδίου: Πρωτόνια και έμβρισμα: Υπαρξιακά-παιδαγωγικά επίκαιρα και πατερική εμπειρία. Στο: «*Παιδαγωγικός Λόγος*» 3/2008,33-58

(δεν είναι μόνο η συνάντηση, είναι και η κρίση και τόσες άλλες ασταθείς μορφές) με την εκπαίδευση και την αγωγή. Επίσης, διευκρινίζω ότι στην χαιντεγκεριανή της εκδοχή η ανοικειότητα δεν παρατέμπει σε κάποιο επικίνδυνο περιβάλλον, από το οποίο καλείται η εκπαίδευση να προφυλάξει το παιδί (να που εδώ θα ταίριαζε να πούμε «η αγωγή»!), αλλά αποδίδει την πιο ρωμαλέα και δημιουργική ανθρώπινη ποιότητα: το ρίσκο.

Ύστερα από αυτές τις δύο διευκρινίσεις μπορούμε τώρα να προχωρήσουμε σε ορισμένες επισημάνσεις. Σαφώς και είναι πολυπαιδαγωγική η άποψη του Nietzsche, αλλά και της φιλοσοφικής ανθρωπολογίας συλλήβδην, ότι ο άνθρωπος είναι το μόνο έμβιο ον που είναι «ανοιχτό» και «ανέτοιμο». Γιατί αυτή η άποψη δεν παρέχει μόνο γενναίο πάτημα στην αναγκαιότητα της αγωγής, αλλά παρατέμπει και στην ίδια την αγωγιμότητα του ανθρώπου. Ωστόσο η νιτσεική άποψη ότι η πνευματικότητα είναι αδιαχώριστη από τη ζωικότητα (σελ. 74), την οποία υιοθετεί ο συγγραφέας (θα χρειαστεί εδώ να θυμηθούμε μια αποστροφή του Σεφέρη για το σώμα και το πνεύμα: «*πρόσεξε μην τα αναμείξεις*»), θα προσλάβει στην φιλοσοφική ανθρωπολογία του Plessner μια πιο διαυγή μορφή, αφού η έννοια-κλειδί που θα συμπεριλάβει και τα δύο είναι η σωματικότητα: *ο άνθρωπος είναι ένα έμβιο ον, το οποίο όμως, χάρη στη σωματικότητά του, έχει «αφήσει πίσω του» τη βιολογική του υπόσταση.*³ Εάν αυτό είναι ορθό, τότε μάλλον δεν είναι, πάντα για τη φιλοσοφική ανθρωπολογία του Plessner, ο κοινωνικός ορίζοντας που διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην οντολογική συγκρότηση του ανθρώπου, όπως διατείνεται ο συγγραφέας - ουδείς δύναται να αμφισβητήσει τον καιρίο ρόλο του κοινωνικού ορίζοντα-, αλλά η *εξωκεντρική τοποθετικότητα (Exzentrische Positionalität)*.⁴ Αυτή είναι η «προϊκα» του ανθρώπου και η ειδοποιός διαφορά

³ H. Plessner, Die Stufen des Organischen und der Mensch. Einleitung in die philosophische Anthropologie. In: Gesammelte Schriften, a.a.O., Bd.IV, Frankfurt a.M. (Shurkamp) 1981. -Δες και: Ε. Μανωλάς-Ι.Ε.Θεοδωρόπουλος, Η σχέση των έμβιων όντων με το περιβάλλον κατά τη Φιλοσοφική Ανθρωπολογία του H. Plessner. Στο: Παν/μιο Θράκης, Τμήμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Επετηρίδα Ιούνιος 2011.

⁴ H. Plessner,Κείμενα Φιλοσοφικής Ανθρωπολογίας. Μετ. Ι.Ε.Θεοδωρόπουλου, Πρέβεζα 2002- Δες ενδεικτικά: Ι.Ε.Θεοδωρόπουλου, Μεταξύ Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Αθήνα 1997(Γρηγόρης).- Του ίδιου: Με άλλα μάτια. Σχεδιάγραμμα εισαγωγής στη φιλοσοφική Παιδαγωγική, Αθήνα 1998(Γρηγόρης).- Του ίδιου: Η εξωκεντρική τοποθετικότητα στον H.Plessner. Μια συνεισφορά στην χρονικότητα της γνώσης, Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση (στο εξής: ΕΦΕ), 5 (1988), 46-53.- Του ίδιου: Μεταρρυσμός, ασκήσεως φύσις. Στο: «*Παιδαγωγικός Λόγος*»,2/ 2006,87-104.- Του ίδιου: *Κεκραγάριον ποιητικό-φιλοσοφικό της φύσης*. Από τον Ο. Ελύτη στην *ά-σκοπη* παιδεία. Στο: Ταμπάκης, Σ.- Μανωλάς, Ε., Πολιτικές Προστασίας του Περιβάλλοντος, Παν/μιο Θρά-

του από τα δύο άλλα έμβια όντα. Εμμένω στην μετάφραση «εξωκεντρικότητα» (*Exzentrizität*), αν και έχει πολλά δυσμενή σχόλια προκαλέσει, επειδή η *εκκεντρικότητα* είναι στην κοινή αντίληψη συνυφασμένη με συμπεριφορές συγκεκριμένων ανθρώπων (λέμε «εκκεντρικός τύπος»), κάτι που ουδόλως αφορά την συγκεκριμένη ανθρωπολογική ιδιαιτερότητα. Ούτε ανοικειότητα, ούτε οικειότητα υφίσταται χωρίς αυτήν. Ούτε η πολυθρύλητη «υπαρξιακή αποφασιστικότητα», ούτε ο «υπεράνθρωπος» (τόσο κακοποιημένα και τα δύο από τις ιδεολογίες) και τα έκγονά τους μας βγάζουν ανώδυνα στις ασταθείς μορφές αγωγής και εκπαίδευσης, σίγουρα όμως μας βγάζει η εξωκεντρικότητα ως η αναγκαία συνθήκη αγωγιμότητας και πολιτιστικής δημιουργίας. Γιατί αυτή βάζει την Παιδαγωγική στον βασιλικό δρόμο των αισθήσεων. Αυτό πράττει στην πιο καίρια μορφή του ο Bollnow με τα βιβλία του η «*Νέα Εστιότητα. Το πρόβλημα μιας υπέρβασης του υπαρξισμού*»⁵, «η ουσία των διαθέσεων»⁶ και «η παιδαγωγική ατμόσφαιρα»⁷, αλλά και μέσα από το σύνολο έργο του, το οποίο υπονομεύει τη «φιλοσοφία της παιδείας», τουλάχιστον ως προς τις ασταθείς μορφές αγωγής και εκπαίδευσης και φέρνει στο προσκήνιο τη φιλοσοφική-ανθρωπολογική Παιδαγωγική. Γιατί κι εκείνος κατά βάθος διακατεχόταν από τον ίδιο καημό, όπως και ο Β. Δημόπουλος, να μην ακυρώσει η όποια υπαρξιακή Παιδαγωγική την άλλη πλευρά του νομίσματος, την ανθρωπολογική οικειότητα.

Θα χρειαστεί συνεπώς να ιχνηλατήσουμε, ακολουθώντας το δρόμο που μας ανοίγει το βιβλίο του Β. Δημόπουλου, δύο ερωτήματα: (α) *πως θα συνυπάρξουν οι ασταθείς μορφές αγωγής με την παιδαγωγική ατμόσφαιρα* και (β) *πως η χαϊντεγκεριανή ανοικειότητα θα μείνει αλώβητη ως προς την υπερβατική της διάσταση*. Ο συγγραφέας βρίσκει διέξοδο στην

κης- Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Ορεστιάδα 2011, 3^{ος} τόμος, 61-89.

⁵ O.F.Bollnow, *Neue Geborgenheit. Das Problem einer Überwindung des Existenzialismus*, Stuttgart-Berlin-Mainz-Köln 1979(4) 2007.- Δες και: I.E.Theodoropoulos. O.F. Bollnows unvollendete "Neue Geborgenheit". Versuch über die existenzphilosophisch-pädagogische Bedeutung der Ungeborgenheit. In: *Παιδαγωγικός Λόγος* 2/2007, 95-11.- Σγκρ. και: I.E.Θεοδωρόπουλου, Εμπειρία ως έλλογη υπερβατικότητα. Αναξιφόρμιγγες και *ανίατοι* *ιάτορες φόβου*. Στο: «*Παιδαγωγικός Λόγος*», 3/2009. -Δες και: I.E.Θεοδωρόπουλου, Διακοπή. Μια απόκρυφη ιστορία του *συμβαίνοντος*, *Παιδαγωγικός Λόγος*, 2/2013.

⁶ O.F.Bollnow, *Das Wesen der Stimmungen* Frankfurt a.M. 1980 (6)

⁷ O.F.Bollnow, *Die pädagogische Atmosphäre. Untersuchungen über die gefühlsmässigen zwischenmenschlichen Voraussetzungen der Erziehung*, Heidelberg 1970 (4)

σε μιαν *Εκπαίδευση προς υπέρβαση της ανοικειότητας*, θέση προφανώς που συστοιχείται μάλλον με την φιλοσοφική-ανθρωπολογική του Bollnow, παρά με την φιλοσοφία του Heidegger. Ο μεγάλος αυτός γερμανός φιλόσοφος μας έχει συνηθίσει σε μεταφραστικές ακροβασίες αρχαίων ελληνικών όρων. Αλλά εάν αποδεχθούμε την μετάφραση, στην οποία προβαίνει αποδίδοντας το *δεινόν* ως ανοίκειο, όταν ερμηνεύει στη «Μεταφυσική» του το γνωστό στίχο από το Χορικό της Αντιγόνης του Σοφοκλή («πολλά τα δεινά κ' ουδέν ανθρώπου δεινότερον πέλει»)⁸, τότε η ανοικειότητα, στην υπαρξιακή της διάσταση μας οδοδεικτεί μιαν μεγαλειώδη, αλλά αναντικατάστατη πλευρά της ύπαρξης, την πηγή κάθε δημιουργικότητας. Κάθε προσπάθεια ακύρωσής της δεν είναι μόνον ανεδαφική, αλλά είναι και αντιπαιδαγωγική. Η ανοικειότητα μόνον ως ανθρωπολογική κατηγορία μας δίνει πάτημα για μια Παιδαγωγική της άρσης της.

Κουβαλάει μέσα της, θα ισχυριζόταν κάποιος, αυτή η χαιντεγγεριανή ανοικειότητα-ανθρώπινη δεινότητα, ίσως κάτι από την περιπετειώδη τραχύτητα της υπαρξιακής αποφασιστικότητας, που συναντάμε στο Sein und Zeit. Κάτι από το ανθρώπινο πεπρωμένο, το οποίο θα αποδεχθείς (Καμύ). Σίγουρα, αλλά όντας σε απόλυτη αντιστοιχία με την αρχαία τραγική σκέψη του Σοφοκλή (αρκεί να θυμηθούμε την εικονική πανδεσία του υπόψη Χορικού), μεταφέρει το κέντρο βάρους από το όποιο Dasein στην ανθρώπινη εκδοχή του, επαληθεύοντας όχι τινός ανθρώπου την ιδιότητα, αλλά την *conditio humana*.

Κάτι ανάλογο οδήγησε, νομίζω, τον Bollnow να θέσει ως υπότιτλο της Νέας εστιότητας, μια πολύ-πολύ όντως μελετημένη φράση: «Το πρόβλημα μιας υπέρβασης του υπαρξισμού», το πρόβλημα σηκώνει το βάρος, όχι η -αδιανόητη- υπέρβαση. Είχε διακρίνει τα παιδαγωγικά όρια της συνάντησης, γι' αυτό δεν δίστασε, όχι χωρίς κίνδυνο απλούστευσης, να μιλήσει για τη συμβατότητα της συνάντησης με τη διδακτική μεθοδολογία: το μάθημα μπορεί να μεθοδεύσει τη συνάντηση, ίσως όμως δυνηθεί να προετοιμάσει μιαν ενδεχόμενη συνάντηση του μαθητή με το μορφωτικό αγαθό.⁹ Ικανή μαρτυρία που ενθαρρύνει την ανώδυνη μετάβαση από την πονετικότητα της υπαρξιακής συνάντησης στην παιδαγωγική ατμόσφαιρα. Τηρουμένων των αναλογιών, νομίζω ότι ο Β. Δημόπουλος εις μεν την

⁸ M.Heidegger, Εισαγωγή στη Μεταφυσική.Μετ. Χ. Μαλεβίτση, Αθήνα 1973, σελ.195 κ.εξ.

⁹ O.F-Bollnow, Φιλοσοφική Παιδαγωγική. Μετ. Μ. και Κ. Βαϊνά, Αθήνα 1986 (Γρηγόρης), σελ.59 κ.εξ.

συναντησιακή αγωγή δεν φαίνεται να επιχειρεί κάτι ανάλογο, αλλά προφανέστατα το αποτολμά, συνειδητά ή ανεπαισθήτως αυτό λίγο ενδιαφέρει, στην εκπαίδευση: από την χαινεγγεριανή ανοικειότητα διολισθαίνει στην ανθρωπολογική και μας προετοιμάζει την παιδαγωγική της οικειότητας.¹⁰ Θάρρος, για το οποίο δεν γνωρίζω τι θα έλεγε ο Heidegger, αλλά είμαι απόλυτα σίγουρος ότι ο Plessner και κυρίως ο Bollnow θα ήταν υπερήφανοι γι' αυτόν.

¹⁰ Δες και: I.E.Theodoropoulos, Oikeiosis. Eine pädagogisch-anthropologische Studie der griechischen Kultur, Frankfurt a.M. 1999

